

रवि शाक्य, इखाँ, यल

श्रीः

रातत्व प्रकाशन माला-२८

लिच्छविलिपि-संग्रह

बुद्धिसागर पराजुलिका

अध्यक्षतामा

शङ्करमान राज वंशी द्वारा

सम्पादित

श्री ५ को सरकार

वीरपुस्तकालय वाट

प्रकाशित

श्री १२००० प्रसिद्ध

भी:

लिच्छवि-लिपि संग्रह

बुद्धिसागर पराजुलिका

अध्यक्षतामा

शङ्करमान राज वंशी द्वारा

सम्पादित

श्री ५ को सरकार

वीरपुस्तकालय बाट

प्रकाशित

प्रथम संस्करण

२०२१

काठमाडौं, नेपाल ।

मृत्यु...

मुद्रकः—

श्री अन्नपूर्णा प्रेस

असन टोल, काठमाडौं ।

४५ सौं जन्मजयन्तीको शुभ पर्वमा

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारका

पुण्यमय जुनाफमा

अभिनन्दन पूर्वक

स
म
र्पि
त

सभक्ति

पुरातत्व विभाग परिवार

निर्देशकको

वक्तव्य

पुरातत्व प्रकाशन मालाको यस नौलो उपहारले नेपाली इतिहास र साहित्यको क्षेत्रमा अध्ययन र अनुसन्धान गरिरहनु भएका कर्मठ-हुरूलाई मात्र नभई साधारण पाठकहुरूलाई समेत आ-आपनो उद्देश्यको प्राप्तिका लागि ठूलो मद्दत पुऱ्याउने छ भन्ने कुरामा मलाई पूर्ण भरोसा छ । समयको माग यही नै छ कि आज हामीले नेपालको इतिहासका सम्पूर्ण खण्डहुरूको यथार्थवादी दृष्टिकोण राखी तथ्यको आधारमा सही मूल्यांकन गर्नु परेको छ निःसन्देह, यसो गर्न भाषा र लिपिको ज्ञान हुनु हाम्रो प्राथमिक आवश्यकता बन्न जान्छ । त्यसैको प्रकाशमा हामीले अतीतको रहस्योद्घाटन गर्न सक्छौं । अन्यथा अर्थको अनर्थ हुने र वास्तविकताको हत्या हुन गई इतिहासको कुनै युग नै कलंकित हुन जाने आशंका पनि वसीरहन सक्छ । यस संदर्भमा प्रस्तुत पुस्तकले एउटा सचेत मार्ग दर्शकको रूपमा काम गर्नेछ । यस पुस्तकको रचना निकै महत्वपूर्ण अभिलेखहुरू र ताडपत्रहुरूको विशद अध्ययन द्वारा सम्भव हुन गएको हो । यस पुण्य कार्यमा योगदाग गर्नु हुने सबै क्रियाशील सहयोगीहुरूलाई म हृदय देखि धन्यवाद अर्पित गर्छु ।

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको ४५ सौं जन्मोत्सवको महान् उपलक्षमा श्री ५ को सरकार, पुरातत्व विभाग, वीर पुस्तकालय द्वारा प्रकाशित यो पुस्तक विद्वत् वर्गको सेवामा प्रस्तुत छ ।

रमेश जंग थापा

निर्देशक

श्री ५ को सरकार, पुरातत्व विभाग

पुस्तकालयीय वक्तव्य

इतिहास विद्या भनेको कुरा जुन सुकै जातिका निमित्त पनि गौरवको कुरा हो। जुन जातिको अथवा जुन राष्ट्रको परिस्कृत इतिहास छैन त्यो जाति एवं राष्ट्र चिरस्थायी रहन सक्दैन। इतिहासले आत्मगौरव दर्शाउंछ आत्मगौरव वा आत्माभिमान नहुने जाति वा राष्ट्र दास हुन्छ। हामीलाई इतिहासको महत्त्वको ज्ञान वेद उपनिषद् आरण्यकहरू द्वारा भएको छ। दिन दिन वेद पुराण पाठ गरे भै इतिहास पनि पाठ गर्नु भन्ने हाम्रो परस्पर छ, तदनुसार रामायण महाभारत पाठ गर्ने सुत्रे सुनाउने गर्छन्। रामायण महाभारतहरू पुराना इतिहास हुन्। हामीलाई आफ्नो नयां इतिहास जान्न पनि नितान्त आवश्यक छ। नयां युगका निमित्त नयां इतिहासले प्रेरणा दिन्छ। हाम्रा गोर्खाली वीरहरूले अंग्रेज संग लडदा पुराना ढाचाका खुडा ढाल तलवार धनु बाण भोल्टो घुंघेरो भाला बर्छा जस्ता पुराना हतियार मात्रको प्रयोग गरेनन्। “मानिस हेरी कुरा, कपाल हेरी कुरा” भन्ने उखानको याद गरी समय र शत्रु बमोजिमको व्यवहार गरी राष्ट्रलाई जीवित राखे। मानदेव अंशुवर्मा नरेन्द्रदेव जयस्थिति मल्ल प्रतापमल्ल समेतका अतीतका राजाहरूको इतिहासले पनि हामीलाई प्रेरणा दिइरहेको छ।

हाम्रा संतानलाई हामीले वेहोरेको कुरा अनौठो लाग्ने भयो। हामीले जाने सुनेको कुरा हामीले ठीक लेखि दिने गरेनौं भने हाम्रा संतानलाई भूम हुन्छ। लेखेको कुरो बुझेनन् भने पनि भ्रम हुन्छ। आज इतिहास पढाउंदा यस्ता भ्रमात्मक पढाइ भएको छैन भन्न हामी सर्वथा असमर्थ छौं। नेपालको १२०० वर्ष पुरानो इतिहास लेखिएका शिलापत्र वा ताडपत्रहरू लिच्छविलिपिमा छन्। त्यो लिपि नाचने संम त्यस बेलाको इतिहास ठीक जान्न सकिन्न र प्राचीन ग्रन्थहरूको अध्ययन पनि हुन सक्दैन। यस कारण यो पुस्तकालयमा आएर लिपिको अनुसंधान गर्ने इच्छार दैवको तारतम्य दुवै मिल्दा र काम गर्ने सहयोगी समेत इतिहासको तथ्य बुझिदिने भै दिएकाले निज पं. शङ्करमान जीद्वारा लिपिको चित्र बनाउन लगाई लिपि लेख्ने सरल परिचय समेतका कुराहरूको बोध गराउन केही वक्तव्यका साथै यो लिच्छविलिपिसंग्रह भन्ने सानो पुस्तिकाको संपादन गराइएको छ। जुन जुन अभिलेखका जुन जुन अक्षरहरूको उद्धरण भएको छ त्यसको समेत टिप्पणीमा उल्लेख भएको छ। यस्ता काममा समुन्नत राष्ट्रमा घेरै महत् हुन्छ। हाम्रा यहां विशेषज्ञहरू पर्याप्तमात्रामा छैनन् तापनि जो जति छन् त्यतिबाट हुने सम्म लाभ उठाउनै पर्ने हुनाले र गर्दै न गर्नु भन्दा केहि गरिरहनु पनि वढिया हुनाले यो पुस्तक प्रकाशनमा ल्याइएको छ। सहाय संपत्को अनुपात हेर्दा काम राम्रै भए जस्तो लागेको छ। गुण दोषको पहिचान त पाठक बर्गबाट हुनेनै छ तापनि जिलासुहृल्लाइ यस बाट निकै लाभ होला भन्ने दुविधा छैन। यसमा परिश्रम गर्ने प्रिय पं. शङ्करमान राज बंशी धन्यवादाह हुनुहुन्छ।

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको ४५ सौं शुभ जन्मोत्सवको उपलक्षसा उपहार स्वरूप यो पुस्तक चढाउन पाएकोमा वीर पुस्तकालय लाइ बहुते आनन्द लागेको छ।

वि. सं. २००१
जेठ २६ गते

बुद्धिसागर पराजुलि
अध्यक्ष - वीर पुस्तकालय

१३६४ जून ११
१०८४ तदनुसार १

सम्पादकीय वक्तव्य

जुन वखतमा भारतमा गुप्तको साम्राज्य थियो त्यस वखतमा नेपालमा लिच्छविको राज्य थियो । तिन ताका राजाले आफूले गरेको काम तथा राज्य सम्बन्धी सनद सवाल दुनियाँमा प्रचार गर्नाका लागि शिलापत्रमा कुंदाई ठाउँ ठाउँ राख्ने गर्दथे । सो कुरा शिलापत्रको अध्ययनले स्पष्ट थाहा हुन्छ । गुप्त साम्राज्य ताकाका शिलालेखहरू भारतमा पाइन्छन् । नेपालमा पनि लिच्छविकालका शिलालेखहरू प्रशस्त पाइन्छन् । भारतका गुप्तकालका अभिलेख र नेपालका लिच्छविकालका अभिलेखमा लिपिमा उचितको अन्तर छैन । तर लिच्छवि अभिलेखमा पाइने लिपिलाई गुप्तलिपि भन्ने नेपालमा चलन थियो । १७ सालमा श्री ५ को सरकार पुरातत्त्व संस्कृति विभागबाट आफ्नै ढङ्गको नाम राख्नु पर्छ भनी त्यस लिपिलाई लिच्छविलिपि भन्ने नामकरण गरेकोले तिनै लिपि विषयको यस पुस्तकलाई लिच्छविलिपि संग्रह भन्ने नाम राखिएको हो ।

नेपालमा लिच्छविका अभिलेख अहिले भन्दा १५०० वर्ष पुरानो सम्म पाइएको छ । त्यो हो चाँगुको मानदेवको स्तम्भ लेख । अन्त्यमा गएर अन्दाजी विक्रमको नवौं शताब्दी ताका सम्मका पनि लिच्छविलिपिमा लेखिएका बाडपत्र पाइएका छन् । तर लिपि पछि सम्म एकैनाशको भएर आएको छैन । प्रायः शताब्दी पिच्छे भने जस्तो लिपिमा फरक फरक हुँदै आएको छ । त्यस्तो हुनु कुनै आश्चर्यको कुरो छैन । किन भने तिनताका छापने सामानको आविष्कार भएको थिएन, हातले लेख्दै गएका लिपिमा कालान्तरमा गई फरक पर्दै जानु स्वाभाविक छ ।

लिच्छविकालको नेपालको इतिहास तयार पार्न लिच्छवि अभिलेख सिवाय अरु सामग्री पाइँदैनन् । ती अभिलेख प्रौढ संस्कृत भाषामा पाइन्छन् । किन भने लिच्छविकालमा संस्कृतको निकै उन्नति भएको थियो । सो कुरा नमुनास्वरूप मानदेवको स्तम्भ लेख हेरे थाहा हुन्छ । यस कारण लिच्छविकालको इतिहास जान्नका लागि तत्कालको लिपि र संस्कृत भाषामा देख्न नभई सम्भव छैन । तिन मध्ये प्रथम झुडकिलोत लिपि नै हो । लिपिनै विभिन्न थरी भई दिँदा मानो पासो थापे जस्तै हुन गएका छन् । प्राय इतिहासकारहरू त्यसैमा अलमलिन्छन् । यसरी लिपिको कठिनाई हुनाले सो हटाउना निमित्त जो सकेको परिश्रमबाट लिच्छवि लिपिको बढीमात्रामा सङ्कलन गरी यो पुस्तक तयार गरिएको छ । यो सङ्कलन मैले पुरातत्त्व विभागमा वस्ता १४ सालदेखि १६ साल भर वसी गरेको हुँ । अहिले सम्पादन भई वीर पुस्तकालयबाट प्रकाशित हुन लागेको यो लिपि विषयको मेरो तेस्रो पुस्तक हो । मेरा लिपिका दुई पुस्तक १७ सालमा पनि पुरातत्त्व विभागबाट प्रकाशित भई सकेका छन् ।

लिच्छवि लिपि संग्रह भन्ने यस पुस्तकमा चाहिँ स्वर वर्ण देखि लिएर धर्ण क्रमले संग्रह भए सम्मका लिपिको सम्पादन गरिएको छ । विभिन्न अभिलेखहरूबाट फरक फरक पाइए सम्मका लिपिका विभिन्न थरी यसमा समावेश गरिएका छन् । अन्त्यमा लिच्छवि कालको अङ्क दिइएको छ । प्रत्येक लिपिमा अभिलेखको संख्याको संकेत दिइएको छ । जुन जुन अभिलेखबाट लिपि सङ्कलन गरिएको छ ती अभिलेखहरूको अलि अलि भाग उदाहरणमालामा दिइएको छ । अङ्कको उदाहरणमा चाहिँ धेरै अभिलेखहरूबाट संवत्का अङ्क उतारी दिइएको छ । यस पुस्तकमा लिच्छविलिपिको वर्णको परिचय र वर्णमा लाग्ने मात्राको नियम तथा अङ्कको नियम एवं अभिलेख उतार्दा कसरी उतार्ने त्यसको विधि पनि दिइएको छ ।

सम्पादक

शङ्करमान राजवंशी (मन्त्र)

विषय-सूची

पृष्ठ

विषय

कागतमा शिलापत्र छाप्ने विधि	—	—	क
लिच्छविलिपिको स्वरवर्णको परिचय	—	—	ग
लिच्छविलिपिको व्यञ्जनवर्ण परिचय	—	—	च
लिच्छविलिपिका व्यञ्जन वर्णमा मात्रा लाउने सामान्य नियम	—	—	ढ
मात्रालाउँदा फरक हुने विशेष नियम	—	—	त
हलन्त पार्ने नियम	—	—	द
लिच्छविलिपिको व्यञ्जन वर्णमा व्यञ्जन वर्ण जोड्ने सामान्य नियम	—	—	द
व्यञ्जन वर्णमा य जोड्ने विशेष नियम	—	—	द
संयुक्त व्यञ्जन वर्णमा मात्रा लाउने नियम	—	—	द
लिच्छविलिपिको अंकको परिचय	—	—	ध
अभीष्ट अंक वनाउने नियम	—	—	न

कागतमा शिलापत्र छापने

विधि

पहिलो विधि

पहिले अभिलेख कुँदिएको ढुङ्गालाई धोई सफासँग पुछ्नुपर्छ । यदि ढुङ्गामा लेउ लागेको भए मट्टितेलले धोई पुछ्नुपर्छ । त्यस पछि अभिलेख जत्रै कागत काटी एकापट्टि पानीले सल्ल भिजाई अभिलेखमा टास्नुपर्छ । अनि नरम कपडा को पोकाले वा नरम बुरूसले अभिलेखमा थपथप पारी अक्षर नउठेसम्म थिच्नुपर्छ । यति गरेपछि प्रेसमा छापने मसी चिप्लो पाटीमा बेलनले फिट्नु र अलि कडा हुने गरी डल्लो पारी बनाएको कपडाको छापदानीले फिटिएको मसी चोपी अभिलेखमा टाँसेको कागजमा विस्तारै थपथप पारी मसी लगाउनु । अथवा कपडाले बेरी बनाएको बेलनले मसी फिटी त्यस बेलनले सो अभिलेखमा टाँसेको कागतमा दल्नु, सुल्टो अभिलेखको छापा उत्रन्छ ।

दोस्रो विधि

अभिलेखमा मसी बेलनले लगाई पातलो कागत अभिलेखमा टाँसेर अभिलेखको छापा उतारे पनि हुन्छ । त्यसमा मसी लागेपट्टि अक्षर उल्टो हुन्छ । तर पातलो कागत हुनाले मसी नलागेपट्टि पृष्ठमा अलि धमिलो सुल्टै अक्षर देखिन्छ । अथवा मसी लागेपट्टिको उल्टो अभिलेख ऐनामा देखाएर पनि सुल्टै हेर्न सकिन्छ ।

तेस्रो विधि

सफासँग पुछिसकेको अभिलेखमा छेउछेउको चारै कुनामा गुँद लाएर अलि पातलो खालको कागत टास्नु । अनि ज्यादा नरम पनि नभएको ज्यादा सान्हो पनि नभएको ठिक्कको रवरको बेलनले चिप्लो पाटीमा मिहीनसँग मसी फिटी त्यसले सो अभिलेखमा टाँसेको कागतमा सावधानीसाथ अलि थिचेर मसी दल्नु, सुल्टो अभिलेखको छापा उत्रन्छ ।

[ख]

चौथो विधि

सफासँग पुछिसकेको अभिलेखमा ठिक्कको कागत टास्नु । त्यसमा सिसाकलम-
को टुप्पोले विस्तारै विस्तारै दलनु , सुल्टो अभिलेखको छापा उत्रन्छ ।

पाँचौं विधि

क्यामराले फोटो खिच्ने

लिच्छविलिपिको स्वर वर्णको परिचय

अ

लिच्छविलिपिमा अ अक्षर अहिलेको देवनागरी लिपिको डिको नभएको प अक्षरको पेटमनि त अक्षर जोडेको जस्तो छ । कालान्तरमा यो प अक्षर अलि अलि परिवर्तन हुँदै गएकोले यसको विविध भेद पाइएका छन् । तिनमा अहिलेको देवनागरी अक्षरको डिको नभएको दन्त्य स जस्तो पनि पाइएको छ । पछिल्लो कालमा गएर त अएडै अहिलेको देवनागरी अ जस्तै भइसकेको पाइएको छ ।

आ

यो अक्षर लिच्छविलिपिमा अ अक्षरमै अलिकति संस्कार गरेर बनाइएको छ । तर अहिलेको देवनागरीमा जस्तै अ को पछिल्लिर कान्नानीको ठाडो धको लाग्दैन । खुट्टामा तर्कुल्ले ७ अङ्क जस्तो जोडिन्छ । कुनै कुनैमा त तर्कुल्ले नलागेको डँडालोमा चोसो निस्केको पनि पाइन्छ ।

इ

लिच्छविकालमा इ अक्षरको विन्यास बडो गज्जबको छ । पहिले ठाडो धको दिई त्यसको अघिल्लिर विसर्ग जस्तो दुइटा शून्य दिइएका हुन्छन् । पछिल्लो कालमा गएर त आँखा र मुखको चित्रको रूप लिन खोजेको छ । यसरी पछि गएर मल्लकालको इ को अक्षरसँग मिल्न गएको छ ।

ई

यो अक्षर लिच्छविलिपिकै इ अक्षरमा टाउकोमा कल्की दिइएको हुन्छ ।

उ

लिच्छविलिपिको उ अक्षर अहिलेको देवनागरी लिपिको ट अक्षर जस्तै भई घाँटो लामो भएको पाइन्छ । डिकोमा चाहिँ डल्लो परेको हुन्छ । यसरी लिच्छविकालको र अहिलेको देवनागरी लिपिको उ अक्षरको तुलनामा मानो टाइप थासा जस्तै ठीक उल्टो पर्न गएको छ ।

ऊ, ऋ, लृ, -अक्षर लिच्छविअभिले मा पाइएका छैनन् ।

ए

लिच्छविकालमा ए अक्षरको विन्यास त्रिकोणमा परिणत भएको छ । सो त्रिकोणको स्वरूप यस्तो छ कि पहिले डिको तानी दाहिन पट्टिको टुप्पोबाट सोझो धर्को कान्त्रानी दिए झैँ झारेको हुन्छ । अनि ती रधर्काको बाँकी दुइ टुप्पामा छुनेगरी अर्को सोझो धर्को तानिएको हुन्छ । यसरी त्रिकोण त्रिभुज बनेको हुन्छ । त्यसलाई लिच्छविकालमा ए भनिन्थ्यो । अहिलेको देवनागरी ए र लिच्छविलिपिको ए अक्षरको तुलनामा ठीक उल्टो पर्न गएको छ ।

ऐ

यो अक्षर लिच्छविलिपिमा ए अक्षरमै अलिकता संस्कार गरेर बनाएइको छ । देवनागरीमा जस्तै टाउकोमा एक लख दिइएको हुँदैन । केवल वायाँपट्टि डिको अलि लामो तानिएको हुन्छ ।

ॐ

यो अक्षर अहिलेको देवनागरी अक्षरको ७ अंक जस्तो छ । कतै कतै सातको पुच्छर टाउकोसम्म पुगेको र कतै कतै डँडालोसम्म पुगेको पनि पाइन्छ ।

लिच्छविलिपिको व्यञ्जन वर्णको परिचय

क

लिच्छविकालको क अक्षरको विन्यास मानो दुवै हात पसारेको ठिङ्ग उभिएको मानिसको भान पर्दछ । त्यसमा ठाडो धर्को तानिएको हुन्छ । त्यसले उभिएको देखाउँछ । त्यसको डिको डल्लो परेको हुन्छ । त्यसले टाउकोको रूप देखाउँछ । ठाडो धर्कोलाई काट्ने गरी छातीबाट अलि छोटो अर्को धर्को तानिएको हुन्छ । त्यसले २ हात पसारेको जस्तो देखाउँछ । यसरी त्यस चित्रले लिच्छविलिपिको क लाई बुझाउँछ । पहिलो कालमा गएर देवपदिको हातले खुट्टा छुन पुगेको पनि पाइन्छ ।

ख

लिच्छविलिपिको ख अक्षर झण्डै अहिलेको देवनागरी अक्षरको ख जस्तै हुन खोजेको छ । र को खुट्टा झरेको हुँदैन । टाउको गोलाकार हुन्छ । लिच्छविलिपि र देवनागरी लिपिको ख अक्षरमा केवल त्यत्ति नै फरक छ । खरायो ख भन्ने जो उक्ति छ त्यसलाई लिच्छविलिपिको ख अक्षरले साकार बनाएको छ । किन भने मानो बसेको खरायोको चित्र उत्रेको छ । व टाउको जस्तो, र को खुट्टा पुच्छर जस्तो देखिन्छ ।

ग

लिच्छविकालको ग अक्षरको विन्यासले परम्परागत चलिआएको गाईगोडे ग भन्ने उक्तिलाई साकार गराएको छ । सो ग को चित्र उचालेको गाईको गोडा

[ज]

जस्तै छ । डिको गोल परेको हुन्छ । पछिल्लो कालमा गएर डिको सोझो भई अहिलेको देवनागरीको ग जस्तै भएको पाइन्छ ।

घ

लिच्छविलिपिको घ अक्षर अहिलेको सानो अंग्रेजी अक्षरको डब्लु जस्तो छ । घर जस्तै घ भन्ने जो परम्परागत उक्ति छ सो कुरा यस घ को चित्र हेर्दा मिल्दो देखिन्छ ।

ङ

लिच्छविकालको ङ अक्षर अहिलेको देवनागरी अक्षरको आठको अङ्क जस्तो छ । अभिलेखमा अलग ङ को मात्र अक्षर पाइएको छैन । जति पाइएका छन् संयुक्ताक्षर मात्रै छन् ।

च

लिच्छविलिपिको च अक्षरको चित्रले चरिचुच्चै च भन्ने जो परम्परागत उक्ति छ त्यो ठिक्क मिलेको छ । किन भने सो चित्र मानो चराको चुच्चो सहितको टाउको जस्तै देखिन्छ । सो अक्षर लेख्दा अहिलेको देवनागरी अक्षरको ठ लेखे जस्तै लेखिन्छ । तर पेटमा चुच्चो पारिन्छ । डिको डल्लो परेको हुन्छ । पछिल्लो कालमा गएर अहिलेको देवनागरी च जस्तै हुन खोजेको पाइन्छ ।

छ

यो अक्षर लिच्छविलिपिमा माथि फर्केको लाटोकोसेरोको मुख जस्तो छ । ठाडो घर्कोको मनि अगलवगलमा आँखा जस्तो दुइटा शून्य जोडिएका हुन्छन् । छ

[ज]

अक्षर लिच्छविअभिलेखमा अलग्गै पाइएको छैन । जति गाइएका छन् च, ज, श, संग जोडिएका मात्रै छन् ।

ज

लिच्छविलिपिको ज अक्षर र अहिलेको ठूलो अङ्ग्रेजी अक्षरको मा फरक छन् ।

झ - अक्षर लिच्छविअभिलेखमा पाइएको छैन ।

ञ

लिच्छविअभिलेखमा ञ अक्षर अलग्गै पाइएको छैन । जति पाइएका छन् च ज श संग जोडिएका मात्र छन् । च ज मा जोडिएको अक्षर अहिलेको देवनागरी अक्षरको ल जस्तो छ । सो संयुक्त ञ अक्षर कतै कतै च ज को टाउकोमा कल्की लगाए जस्तो पनि पाइन्छ । कतै कतै टाउकोको डिकोमाथि अहिलेको देवनागरी अक्षरको दुइको अङ्क लगाए जस्तो पनि पाइन्छ । श मा लागेको ञ अक्षर चाहिँ अहिलेको ठूलो अङ्ग्रेजी अक्षरको आर जस्तो पाइन्छ ।

ट

लिच्छविलिपिको र अहिलेको देवनागरी लिपिको ट अक्षरमा उक्तिको अन्तर छैन । डिकोमा लिच्छविलिपिमा अलि पछिल्लिर झुकेको हुन्छ ।

ठ

यो अक्षर लिच्छविलिपिमा केवल बाटुलो वृत्ताकार मात्रै हुन्छ । डिको हुँदैन ।

ड

यो अक्षर लिच्छविलिपिमा जुंगेकोष्ठ अर्थात् डब्ल कोष्ठ जस्तो छ ।
डिको डल्लो परेको हुन्छ ।

ढ

लिच्छविलिपिको र अहिलेको देवनागरी लिपिको ढ अक्षरमा कति फरक
छैन । परम्परागत चलिआएको कुकुरपुछे ढ भन्ने उक्तिलाई सो अक्षरले आज
सम्म साकार गरिआएकै छ । डिको चाहिँ डल्लो परेको हुन्छ ।

ण

लिच्छविलिपिको ण को अक्षर अहिलेको देवनागरी अक्षरको भ जस्तो छ ।
डिको पछिल्लिर लर्केको हुन्छ । पछिल्लो कालमा गएर भजस्तो ण को पेटको
अघिल्लिरको गाँठो खसिसकेको हुन्छ र भ को मुटो मानो लाजलेझैँ ज्यादै
निहुरन थाल्छ ।

त

लिच्छविलिपिको र अहिलेको देवनागरी लिपिको त अक्षरमा उतिको अन्तर
छैन । केवल लिच्छविलिपिमा डिको डल्लो परेको हुन्छ । यस अक्षरले पनि
परम्परागत चलिआएको कोदाली पाने त भन्ने उक्तिलाई साकार पारेको छ ।
किन भने सोत को चित्र दुरुस्तै वीँड भएको कोदालो जस्तै देखिन्छ ।

थ

यो अक्षरको विन्यास लिच्छवि लिपिमा तलतिर हेरेको लाटोकोसेरोको
मुख जस्तो छ । यो अक्षर लिच्छविलिपिकै डिको तल परेको ठीक छ को अक्षरलेनै

बनेको छ । कालान्तरमा यो अक्षर अलिअलि परिवर्तन हुँदै गएकोले यसका विविध भेद पाइएका छन् । कतै विकौले छोपेको बट्टा जस्तो पाइन्छ कतै ठूलो अंग्रेजी बी अक्षरको उल्टो रूपको पाइन्छ ।

द

लिच्छविलिपिको द अक्षर अहिलेको देवनागरी अक्षरको ट जस्तो छ । खुट्टा गाँठो पारी तल झारिएको हुँदैन । डिको डल्लो परेको हुन्छ देवनागरी द को जस्तो पेट चाहि बाटुलो परेको हुँदैन र अलि चोसे मोसे परेको हुन्छ । पछिल्लो कालमा गएर अहिलेको देवनागरी द जस्तै हुन गएको छ ।

ध

लिच्छविलिपिको ध अक्षर अहिलेको देवनागरी अक्षरको खुट्टा नझरेको घ अक्षर जस्तो छ । डिको जोडिएको हुन्छ ।

न

यो अक्षरको विन्यास लिच्छविलिपिमा मानो एक फन्का वरेर फणा उठाइकन हेरेको सर्प जस्तो छ । डल्लो डिको टाउको जस्तो देखिन्छ । तल झरेको खुट्टा पुच्छर जस्तो देखिन्छ ।

प

लिच्छविलिपिको प अक्षर अहिलेको देवनागरी अक्षरको झण्डे पाँचका अङ्क जस्तो छ । डिको जोडिएको हुँदैन । अगाडिको टुप्पोमा मात्र डिको हुन्छ । सो डिको डल्लो परेको हुन्छ । खुट्टा झरेको हुँदैन ।

फ

यो अक्षर लिच्छविलिपिकै प अक्षरको पेटभित्र बजोडिएको जस्तो छ । यस चित्रमा झण्डै ऊँट जस्तो भान पर्दछ । डल्लो परको डिको ऊटको टाउको जस्तो देखिन्छ । पेट भित्रको व जस्तोको चोसो चाहिँ डडालो जस्तो देखिन्छ । कतै कतै चोसो नपरेर वाटुलै परेकोपनि हुन्छ । छोरी वोक्यो फ भन्ने जो उक्ति हो त्यस उक्ति अनुसार लिच्छवि कालमा फले छोरीलाई पेटमा वोकैको थियो अहिले चाहिँ पिठ्यँमा बोकदैछ भन्ने कुरो स्पष्ट देखिन्छ ।

ब

यो अक्षरको विन्यास लिच्छविकालमा चारकुने वेदी जस्तो छ । त्यस वेदी जस्तो चारकुने चतुर्भुज क्षेत्रले लिच्छविकालमा ब भन्ने अक्षरलाई बुझाउँथ्यो । पछिल्लो कालमा गएर चारकुने वेदीमा अलि विकृत भई पेट बढदै गएको पनि पाइन्छ ।

भ

लिच्छवि कालको भ अक्षर झण्डै लिच्छविकालकै त अक्षर जस्तो छ । केवल थुतुनोमा अलि फरक छ । भको थुतुनो गैँडाको जस्तो । सिंग निस्कैको हुन्छ तको हुँदैन ।

म

लिच्छवि लिपिको म अक्षर अहिलेको देवनागरीको म अक्षर जस्तैछ । डिको जाँडिएको हुँदैन । अगाडिको टुप्पामा मात्र डिको हुन्छ । सो डिको डल्लो परेको हुन्छ । खुट्टा झरेको हुँदैन ।

य

लिच्छवि कालको य अक्षर झण्डै लिच्छविकालकै घ अक्षर जस्तो छ । अगाडि पट्टिको टुप्पोमा वाटुलो चक्का अर्थात् शून्यको चिन्ह जोडिएको हुन्छ । पछिल्लो कालमा गएर अहिलेको देवनागरी अक्षरको य जस्तै हुन खोजेको पाइन्छ ।

र

यो अक्षरको लिच्छविकालमा केवल ठाडो सोझो धर्को मात्रै हुन्छ । डिको डल्लो परेको हुन्छ ।

ल

लिच्छवि कालको ल अक्षरको चित्र मानो हात्तिले सूँड उठाएको जस्तो छ । डिको डल्लो परेको हुन्छ । खुट्टा झरेको हुँदैन । पछिल्लो कालमा गएर झण्डै अहिलेको देवनागरी अक्षरको ल जस्तै हुन खोजेको छ ।

व

यो अक्षरको विन्यास लिच्छविकालमा लोहोटाको चित्र जस्तो देखिन्छ । डिको डल्लो परेको हुन्छ । पेट बाटुलो बाटुलो परेको हुन्छ । चाक थ्याप्चो हुन्छ खुट्टा झरेको हुँदैन ।

श

लिच्छविकालको श अक्षर अहिलेको देवनागरी प अक्षरको पेटबाट नाइटो झरेको जस्तो देखिन्छ । कतै कतै झण्डै अहिलेको देवनागरी लिपिको स जस्तो हुन खोजेको पनि पाइन्छ ।

ष

यो अक्षर लिच्छवि कालमा अहिलेको देवनागरी लिपिको अ अक्षर जस्तो छ । डिको जोडिएको हुंदैन । डिको अगाडि पट्टो मात्रै लागेको हुन्छ । सो डिको डल्लो परेको हुन्छ । पेटको गाँठो बाटुलो हुन्छ ।

स

लिच्छविकालको स अक्षर तथा ष अक्षर झण्डै उस्तै छन् । स को पेटको गाँठो बाटुलो हुंदैन, च्याप्टो तथा चोसो परेको हुन्छ ।

ह

लिच्छवि कालको ह अक्षर अहिलेको देवनागरी लिपिको ड जस्तो छ । डिको डल्लो परेको हुन्छ ।

क्ष

'क ष संयोगे क्षः' क अक्षरमा ष अक्षर मिलेर क्ष बन्दछ भन्ने पाणिनि व्याकरणको नियमको कुरा लिच्छविलिपिमा स्पष्ट देखिन्छ । लिच्छविलिपिको क्ष अक्षर क अक्षरको खुट्टामा ष अक्षर जोडेर वनेको हुन्छ ।

ज्ञ

'जञोर्ज्ञः' ज अक्षरमा ञ अक्षर मिलेर ज्ञ बन्दछ भन्ने पाणिनिको व्याकरणको नियमको कुरा लिच्छविलिपिमा स्पष्ट देखिन्छ । लिच्छविलिपिको ज्ञ अक्षर ज अक्षरको खुट्टामा ञ अक्षर जोडेर वनेको हुन्छ ।

लिच्छविलिपिका व्यञ्जन वर्णमा मात्रा लाउने सामान्य नियम

- आ**— कारको मात्रा लाउँदा अक्षरको टाउकोबाट दायाँ पट्टि अलिकति तल झुक्ने गरी तेर्सो धर्को तान्नुपर्छ ।
- इ**— कारको मात्रा लाउँदा अक्षरको टाउकोमा बायाँपट्टि लर्कने गरी कल्की लगाउनुपर्छ ।
- ई**— कारको मात्रा लाउँदा अक्षरको टाउकोमा दायाँ पट्टि लर्कने गरी कल्की लगाउनुपर्छ ।
- उ**— कारको मात्रा लाउँदा अक्षरको खुट्टा अलि तल सम्म तानी तल्लो भाग मोटो र डल्लो पार्नुपर्छ ।
- ऊ**— कारको मात्रा लाउँदा अक्षरको खुट्टा अलि तल तानी खुट्टाको टुप्पोबाट बायाँपट्टि तेर्सो धर्को तेर्सोएर तलतिर कुरको पुच्छर झैघुमाउनु पर्छ ।
- ऋ**— कारको मात्रा लाउँदा अहिलेको देवनागरी लिपिको अक्षरमा जस्तै लिच्छविलिपिमा खुपनि ट्वा पछिल्लिर मर्काए पुग्छ ।
- ॠ-लृ**— को मात्रा लागेको अक्षर अभिलेखमा पाइएको छैन ।
- ए**— कारको मात्रा लाउँदा अक्षरको टाउकोबाट बायाँ पट्टि अलिकति तल झुक्ने गरी तेर्सो धर्को तान्नुपर्छ ।
- ऐ**— कारको मात्रा लाउँदा अक्षरको टाउको बाट बायाँ पट्टि अलिकति तल झुक्ने गरी तेर्सो धर्को तानी त्यसको माथि फेरि अर्को तेर्सो धर्को बायाँ पट्टिनै तान्नु पर्छ ।
- ओ**— कारको मात्रा लाउँदा अक्षरको टाउकोमा पुतलीको जुँगा जस्तो लगाउनु पर्छ ।

औ-कारको मात्रा लाउँदा अक्षरको टाउकोमा पुतलीको जूँगा जस्तो लगाई दुइतिरको जूँगाको बीचमा फेरि अर्को धर्को अलिकति बायाँपट्टि लर्कने गरी लगाउनु पर्छ ।

— अनुस्वार लगाउँदा अक्षरको माथि शून्यको डल्लो लगाउनुपर्छ ।

:— विसर्ग लगाउँदा अक्षरको पछाडि दुइटा शून्यको डल्लो लगाउनुपर्छ ।

मात्रा लाउँदा फरक हुने विशेष नियम

- आ** — कारको मात्रा लाउँदा ख, ग, ठ, ण, थ, ध, ब, यति वर्णमा पछाडि अंकुश जस्तो झुण्ड्याउनुपर्छ । ज, मा चाहिँ ज को तीन चोसो मध्ये बीचको चोसोमा सोभो धर्को माथितिर तान्नुपर्छ ।
- उ** — कारको मात्रा लाउँदा ग, त, द, भ, श, यति वर्णमा खुट्टा पछिल्लिर मर्काई ठाडै माथितिर तान्नु पर्छ । क, र, यति वर्णमा चाहिँ अहिलेको देवनागरी अक्षरमा जस्तै खुट्टामा ७ अङ्क जस्तो तर्कुल्ले लगाउनु पर्छ । छ, ट, ठ, ढ, ध, व यतिवर्णमा चाकवाट तलतिर अलिकता धर्को जानुपर्छ ।
- ऊ** — कारको मात्रा लाउँदा ग, त, द, भ, श, यति वर्णमा खुट्टा पछिल्लिर मर्काई ठाडै माथितिर तानिसकेपछि त्यस धर्कोको पछिल्लिर बीचमा अंकुश जस्तो झुण्ड्याउनु पर्छ । क, र, यति वर्णमा चाहिँ खुट्टाको टुप्पोमा तर्कुल्ले लगाइसकेपछि फेरी खुट्टाको टुप्पोबाट अर्को पुच्छर जस्तो झुण्ड्याउनु पर्छ । छ, ट, ठ, ढ, व यति वर्णमा उपर्युक्त नियमबमोजिम उ कारको मात्रा लगाई सकेपछि त्यस मात्राको टुप्पोबाट बायाँ पट्टि अलिकति तेस्रो धर्को तानी तलतिर कुरुरको पुच्छर जस्तो घुमाउनु पर्छ ।
- (ओ औ)** — कारको मात्रा लाउँदा ख, ग, ज, ठ, ण, थ, ढ, ब, श, यतिवर्णमा उपर्युक्त नियम बमोजिम आकारको मात्रा लगाइसकेपछि टाउको-बाट बायाँ पट्टि लर्कनेगरी माथितिर छर्के धर्को ओ कारको भए एउटा औकारको भए दुइटा तान्नुपर्छ ।

लिच्छवि लिपिको अंक

लिच्छवि कालका लिपिमा एक स्थानी अंक एक देखि नौ सम्मका क्रमले बेग्ला बेग्लै हुन्छन् । त्यसपछि दशस्थानी अंक दश वीस् तीस् चालिस् पचास साठी सत्तरी असी नब्बेका अंक पनि बेग्ला बेग्लै हुन्छन् । त्यस पछि शतस्थानी अंकमा पनि एकशय, दुईशय, तीनशय, चार शय, पाँच शय, छ शय, सात शय, आठ शय, नौशय, का अंक बेग्लै हुन्छन् । एवं रीतले हजार आदि अंक पनि बेग्लै हुन्छन् । यसरी लिच्छविकालमा अंकहरू थुप्रै बनेका छन् । किनभने तिनताका अहिलेको जस्तो शून्यको आविष्कार भएको थिएन । अहिलेको शून्यको आविष्कार भईसकेको हुनाले नौसम्मका अंक र शून्य समेत गरी दशवटा चिन्ह द्वारा हामीले यथेष्ट अंक बनाउन पाएका छौं । तर लिच्छविकालमा त्यसो नभएको हुनाले इतिहासकारहरू अंकको भ्रमेलामा पर्दछन् । त्यसैले अंकको विवरण तथा नियम जान्नु आवश्यक परेको छ १।

१ प्राचीन ग्रन्थ तथा अभिलेखहरूमा हजारको अङ्क पाइएको छैन । त्यसैले त्यसको रूप थाहा भएको छैन । हुनत ६०० भन्दा माथिने अङ्क पाइएको छैन तापनि ५००, ६०० कै अङ्कको शैलीको आधारबाट ६०० सम्मका अङ्क अनुमान गर्न सकिन्छन् ।

हलन्त पाने नियम

लिच्छविकालमा हलन्त पद लेखनुपर्दा अहिलेको जस्तो खुट्टा काटिदैन । उपान्त्यवर्णको खुट्टामा अन्तिम हल् वर्णलाई सानो पारी झुन्ड्याउनु, अनि त्यो हलन्त पद बन्दछ ।

लिच्छवि लिपिको व्यञ्जन वर्णमा व्यञ्जन वर्ण जोड्ने सामान्य नियम

एउटा व्यञ्जन वर्णमा अर्को व्यञ्जन वर्ण जोड्दा पहिलो व्यञ्जन वर्णको खुट्टामा अर्को व्यञ्जन वर्ण झुन्ड्याउनुपर्छ । रेफ लगाउँदा चाहिँ टाउँको माथि ठाडो धर्को लाउनुपर्छ ।

व्यञ्जन वर्णमा य जोड्ने विशेष नियम

जुनसुकै व्यञ्जन वर्णमा य जोड्दा सो व्यञ्जन वर्णको खुट्टामा अहिलेको देवनागरी लिपिको य अक्षर जस्तै लगाउनु पर्छ । तर सो य को खुट्टा चाहिँ तल भानु हुँदैन ।

संयुक्त व्यञ्जन वर्णमा मात्रा लाउने नियम

संयुक्त व्यञ्जनवर्णमा मात्रा लाउँदा उपर्युक्त नियम बमोजिम (उ-ऊ) को मात्रा तलतिरको व्यञ्जन वर्णको खुट्टामा लाउनु पर्छ । अरु मात्रा चाहिँ उपर्युक्त नियम बमोजिम माथिल्लो व्यञ्जन वर्णमा लाउनुपर्छ । रेफ भए रेफकै टाउकामा लाउनुपर्छ ।

अंकका रूप परिचय

- १ को अङ्क लिच्छविकालको लिपिमा छड्के एक धर्को हुन्छ ।
- २ को अङ्क लिच्छविकालको लिपिमा छड्के दुइधर्का हुन्छन् पछिल्लो कालमा गएर अहिलेको देवनागरी अक्षरको २ जस्तै पनि पाइन्छ ।
- ३ को अङ्क लिच्छविकालको लिपिमा छड्के तीन धर्का हुन्छन् । पछिल्लो कालमा गएर अहिलेको देवनागरी अक्षरको ३ जस्तै भएको पनि पाइन्छ ।
- ४ को अङ्क लिच्छविकालको लिपिको प मा क जोडिएको अक्षरले बुझाउँछ । पछिल्लो कालमा गएर तत्कालको लिपिको ज मा क जोडिएको अक्षरले बुझाउँछ ।
- ५ को अङ्क अहिलेको देवनागरी अक्षरको हु जस्तै हुन्छ । पछिल्लो कालमा गएर लिच्छविलिपिको भु अक्षरले बुझाउँछ ।
- ६ को अङ्क लिच्छविलिपिको ट अक्षरले बुझाउँछ । पछिल्लो कालमा गएर अहिलेको देवनागरी अक्षरको हु जस्तो पनि पाइन्छ ।
- ७ को अङ्क लिच्छविलिपिको त्र अक्षरले बुझाउँछ । पछिल्लो कालमा गएर त्र अक्षरले बुझाउँछ ।
- ८ को अङ्क लिच्छविलिपिको रु अक्षरले बुझाउँछ पछिल्लो कालमा गएर अहिलेको देवनागरी अक्षरको ऱ्ह को टाउकोमा रेफलागेंको जस्तो पाइन्छ ।
- ९ को अङ्क हिजो आज वाक्य लेख्दा लेखिने प्रश्न चिन्ह ? जस्तो छ पछिल्लो कालमा गएर अहिलेको देवनागरी अक्षरको द मा एकलख दिएको जस्तो पाइन्छ ।
- १० यो अङ्क लिच्छविलिपिको स्प अक्षरले बुझाउँछ । पछिल्लो कालमा गएर लृ अक्षरले बुझाएको छ ।
- ११ को अङ्क गोलाकारको बीचमा पटुका बाँधेको जस्तो छड्के धर्को हुन्छ । पछिल्लो कालमा गएर तत्कालको लिपिको थ अक्षरले बुझाउँछ ।

- ३० को अंक लिच्छविलिपिको ल अक्षरले बुझाउंछ ।
- ४० को अंक लिच्छविलिपिको य मा त जोडिएको अक्षरले बुझाउंछ ।
- ५० को अंक अङ्गे जी अक्षरको सी जस्तो छ ।
- ६० को अङ्क लिच्छविलिपिको न्हस्व चु अक्षरले बुझाउंछ ।
- ७० को अङ्क लिच्छविलिपिको दीर्घ चू अक्षरले बुझाउंछ ।
- ८० को अंकको रूप गोलाकारको बीचबाट ठाडो धर्को गएको हुन्छ ।
- ९० को अंकको रूप गोलाकारको बीचमा गुगन वा धन चिन्ह रहेको हुन्छ ।
- १०० को अंक लिच्छविलिपिको अ अक्षरले बुझाउंछ । त्यो अहिलेको देवनागरी अक्षरको डिको नभएको दन्त्य स जस्तो छ । पछिल्लो कालमा गएर झण्डै देवनागरीको अ अक्षर जस्तै हुन लागेको पाइन्छ ।
- २०० को अंकमा अहिलेको देवनागरी अक्षरको डिको नभएको दन्त्य स जस्तो को शिरको पछिल्लिर एक धर्को लगाएको हुन्छ । पछिल्लो कालमा गएर तत्कालको लिपिको अ को खुट्टा मर्काएको हुन्छ ।
- ३०० को अंक मा अहिलेको देवनागरी अक्षरको डिको नभएको दन्त्य स जस्तो को शिरको पछिल्लिर एक धर्को लगाएर त्यसको तल अर्को एक धर्को लगाएको हुन्छ । पछिल्लो कालमा गएर अर्को खुट्टा मर्काइन पनि शिरबाट अलिकता कात्रानी झारेको हुन्छ ।
- ४०० अंक लिच्छविलिपिको शयको अंकमा चारको अंक जोडि दिएको हुन्छ । त्यसले चार शयलाई बुझाउंछ । यस्तै गरी पाँच शयको अंक लिच्छविलिपिको शयको अंकमा पाँच हो अंक जोडिएको हुन्छ । छ शयको अंकको रूप शय अंकमा छ को अंक जोडिएको हुन्छ । सात शय अङ्कको रूप शयको अंकमा सातको अंक जोडिएको एवं रीतले ८ शय ९ शयको रूप शयमा ८, ९ का अंक जोडिएका हुन्छन । कालान्तरमा गएर ५०० को अंकदेखि लिएर शयको अंकको आधी अंकमा मात्रै ५, ६ आदि अंक जोडिएका पनि पाइन्छन ।

अभीष्ट अंक बनाउने नियम

एघार बनाउनुपर्दा दशको अंकमा एको अंक जोड्नुपर्छ । वाह बनाउँदा दुइको अंक, तेह बनाउदा तीनको अंक, यस्तै १६ सम्ममा ६ सम्म जोड्दै जानुपर्छ । यसै गरी २१ देखि २६ सम्मका अंक बनाउँदा बीसको अंकमा १ देखि ६ सम्मका अंक जोड्दै जानुपर्छ । एवं रीतले ३०, ४०, ५०, आदि अंकमा १ देखि ६ सम्मका अंक जोडेर ६६ सम्मका अंक बन्दछन् शय भन्दा वढी अंक बनाउँदा वढी जति शयको पछाडि लेख्नु पर्छ । जस्तै २, ३ संख्या लेख्दा पहिले दुइशयको अंक त्यको पछाडि दशको अंक, त्यस्को पछाडि तीनको अंक लेखिन्छ । यस्तै अरु अंकमा पनि हुन्छ ।

लिच्छविलिपि-संग्रह

(स्वरवर्ण)

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र १)

अ	अ ^१ . अ ^२ . अ ^३ . अ ^४
आ	आ ^१ . आ ^२ . आ ^३ . आ ^४ . आ ^५
इ	इ ^१ . इ ^२
ई	ई ^१ +
उ	उ ^१
ए	ए ^१ . ए ^२
ऐ	ऐ ^१ +
ऋ	ऋ ^१ . ऋ ^२ . ऋ ^३

टिप्पणी:-

+ चापागाउँको शिवदेवको अभिलेखवाट + लाजिम्पाटको चेमसुन्दरीको अभिलेखवाट

लिच्छविलिपि-संग्रह

(व्यञ्जनवर्ण)

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र २)

क	क ^१ . क ^५ . क ^{१३} (क्+स्वर)
का	क ^१ . क ^३ . क ^७
कि	क ^१
की	क ^३
कु	क ^१ . क ^{१२} . क ^{१३}
कू	क ^३ . क ^६ . क ^{१२}
कृ	क ^१ . क ^७
के	क ^२ . क ^४ . क ^७

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ३)

कै	कै ^६
को	को ^५ कौ ^{१०} कौ ^{१३}
कै	कै ^{११} कै ^{११}
कं	कं
कः	कः
ख	ख ^१ ख ^६ (ख+सर)
खा	खा ^{१३} खा ^{१३}
खि	खि ^{११}

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र)

खू	खू ^{११}
खे	खे ^{१३}
खै	खै ^१
ग	ग ^१ . ग ^२ . ग ^७ ग ^{१२} (ग+स्वर)
गा	गा ^१ . गा ^६ . गा ^५
गि	गि ^७
गी	गी ^१
गु	गु ^१ . गुं ^७ . गु ^{१३}

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ५)

गृ	गृ ^५ गृ ^६ गृ ^७
गे	गे ^१ गे ^२
गै	गै ^१
गो	गो ^{१२} ष (घ) +
च	च ^१ च ^५ च ^{१२} (च+स्वर)
चा	चा ^१ चा ^६ चा ^५ चा ^{१२}
चि	चि ^१ चि ^५ चि ^{१२}
चे	चे ^{१०}

टिप्पणी:-

+ पलाञ्चोकको विजयस्वामिनीको अभिलेखबाट

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र १)

वो	वो ^५ उ ^{१२}
ज	ज ^१ ज ^५ ज ^{११} (ज+स्वर)
जा	जा ^१ जा ^५ जा ^{११}
जि	जि ^१ जि ^५ जि ^{११}
जी	जी ^१ जी ^५
जे	जे ^१
ओ	ओ ^१
ऋः	ऋः ^१

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ७)

ठ	ठ ^६ . ठ ^७ . ठ ^५ . ठ ^{१०}
ठ	ठ ^{१०} . ठ
ठि	ठि ^५
डु	डु ^५ . डु ^६ . डु ^५ . डु ^{१२}
ग	ग ^१
ड	ड ^५ (ड्+स्वर)
डु	डु ^{११}

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्णा

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ६)

जं	𑂔 ^{११}
त	𑂔 ^१ . 𑂔 ^३ . 𑂔 ^६ (त+स्वर)
ता	𑂔 ^१ . 𑂔 ^३ . 𑂔 ^६
ति	𑂔 ^३ . 𑂔 ^३
ती	𑂔 ^१ . 𑂔 ^३
तु	𑂔 ^१ . 𑂔 ^{१३}
ते	𑂔 ^१ . 𑂔 ^३ . 𑂔 ^६ . 𑂔 ^१

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र १०)

तै	१. १.
तो	१. १. ६
तौ	६. १
तं	१
तः	१. ०
थ	४ (थ्+स्वर)
थाः	१. १. ४. ५

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ११)

धि	ठि ^२ . ठि ^{१०}
थु	थु ^५
ध्	ध् ^५
थे	थे ^१
थं	थं ^५
द	द ^१ . द ^१ (द+स्वर)
दा	दा ^१ . दा ^३ . दा ^५ . दा ^७

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र १२)

दि	ॠ ^१ ॡ ^३ ॢ ^३
दी	ॣ ^१ । ^४
दु	॥ ^१ ० ^०
दु	॥ ^१ ॡ ^३ ॢ ^३
दु	ॣ ^४
दु	ॠ ^१ ॡ ^२ ॢ ^६
दु	ॣ ^३ । ^५

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र १३)

दो	दो ^६ , दो ^६ , दो ^{९०}
दी	दी ^१
दः	दः ^१
ध	ध ^१ , ध ^६ , ध ^{९१} (ध+स्वर)
धा	धा ^१ , धा ^६ , धा ^{९१} , धा ^{९०} , धा ^{९१}
धि	धि ^१ , धि ^६ , धि ^{९१} , धि ^{९०} , धि ^{९१}
धी	धी ^१

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र १४)

धै	धै ^५	
धो	धो ^५	
धौ	धौ ^५	
धः	धः ^६	
न	न ^९ . न ^{१०} (नू+खर)	
ना	ना ^९ . ना ^{१०} . ना ^{१०}	
नि	नि ^९ . नि ^{१०}	

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र १५)

नी	की ^१ . की ^३
नु	कु ^१ . कु ^{११}
हृ	कृ ^१
ने	के ^१ . के ^५ . के ^६ . के ^७
ने	कै ^१ . कै ^{१२}
नौ	कू ^१ . कू ^५ . कू ^७
नं	कं ^१

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र १६)

नः	क ^१ ४. क ^{१०} ०
प	प ^१ . प ^३ (प+स्वर)
पा	प ^१ . प ^३ . प ^५ प ^६
पि	पि ^१ . पि ^३
पी	पि ^१
पु	प ^१ . प ^५
पू	प ^१ . प ^१

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र १७)

पृ	पृ ^७
पे	पे ^९ . पे ^{१०} . पे ^{१२}
पे	पे ^९
पौ	पौ ^९ . पौ ^{११} . पौ ^{१२}
पौ	पौ ^{११}
पः	पः ^९
फ	फ ^{१३} (फ + स्वर)

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र १८)

फा	५ ^{१२}	
फु	५ ^{११}	
न	०. ५ ^६ . ५ ^५	(ब् + स्वर)
ना	५ ^१ . ५ ^१	
नु	५ ^६	
बृ	५ ^{१३}	
भ	५ ^१ . ५ ^३	(भ् + स्वर)

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र १६)

मा	म ^५ . ग
मि	मिं ति
मु	म
म्	म ^९ म ^६ . म ^६ . म ^{९२}
मृ	मृ ^{९१}
मे	म ^९
मो	म ^९ . म ^६ . म ^{१०}

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र २०)

म	𑀓 ^१	(म्+स्वर)
मा	𑀓 ^१ 𑀢 ^५	
मि	𑀓 ^१ 𑀢 ^८	
मी	𑀓 ^१ 𑀢 ^६	
मु	𑀓 ^१	
मू	𑀓 ^१ 𑀢 ^५	
मृ	𑀓 ^१	

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र २१)

मे	१	२	
मो	१	४	
मौ	१		
म	१		
मः	१		
य	१	२	११ (यू+स्वर)
या	१	३	३
या	४	१०	११

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र २२)

यि	यि ^१ , यि ^{११}
यु	यु ^१ , यु ^{११} , यु ^{१२}
य	य ^६
ये	ये ^२ , ये ^२ , ये ^{१२}
ये	ये ^१ , ये ^{११} , ये ^{१२}
यो	यो ^४ , यो ^६ , यो ^६ , यो ^{११} , यो ^{११} , यो ^{१३}
यं	यं ^८
यः	यः ^९

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र २३)

र	१	१०	(र् + स्वर)	
स	१	३	४	१०
रि	१	४		
री	१२			
रु	१	१०		
रू	१०			
रे	१	६		

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र २)

रो	𑂣. 𑂣̄. 𑂣̅
रं	𑂣̅
रः	𑂣̅̅
ल	𑂣̅. 𑂣̅̅ (ल + स्वर)
ला	𑂣̅̅. 𑂣̅̅̅. 𑂣̅̅̅̅
लि	𑂣̅̅̅. 𑂣̅̅̅̅. 𑂣̅̅̅̅̅. 𑂣̅̅̅̅̅̅
ली	𑂣̅̅̅̅. 𑂣̅̅̅̅̅. 𑂣̅̅̅̅̅̅

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र २५)

लु	ल ^१
ले	ल ^३ . ल ^४ . ल ^{१०}
लै	ल ^१ . ल ^१
लो	ल ^१ . ल ^२
लं	ल ^६ . ल ^६
लः	ल ^१
व	व ^१ . व ^३ . व ^{१०} (व+स्वर)

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र २६)

वा	ठ ^१ . व ^४
नि	ठि ^१ . छि ^३ . वि ^४
वी	ठी ^१ . वी ^४
वृ	वृ ^१ . वृ ^{१०}
वे	वृ ^४ . वृ ^६
वै	वृ ^६
वो	वृ ^१ . वृ ^३ . वृ ^६ . वृ ^{१०} . वृ ^{१०}

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र २७)

वं	ॠ ^१	
वः	ॠ ^१ ॡ ^३ वः ^६	
श	ॠ ^१ ॡ ^४	(श + स्वर)
शा	ॠ ^१ ॡ ^४	
शि	ॠ ^१ ॡ ^४ ॢ ^६	
शी	ॠ ^३	
शु	ॠ ^१ ॡ ^४ ॢ ^३	

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र २०)

श	शु, सु ^६
शृ	शृ ^{११}
शै	शै ^६
शै	शै ^१ , शै ^{११}
शो	शो ^५
शौ	शौ ^५
शा	शा ^१

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छिविलिपि

(चित्र २६)

य	य ^१	(य् + स्वर)
या	या ^१ , या ^५ , या ^६	
यी	यी ^१	
यु	यु ^३	
ये	ये ^१	
यो	यो ^१	
स	स ^१ , स ^{१३}	(स्र + स्वर)

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ३०)

सा	क ^१ .	ख ^४ .	ग ^{१३}
सि	खि ^१ .	खि ^३	
सी	खि ^१ .	खि ^{१३}	
सु	ख ^१ .	ख ^{१३}	
सृ	ख ^१ .	ख ^५	
सृ	ख ^६ .	ख ^{१३}	
से	ख ^१ .	ख ^४ .	ख ^६

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ३१)

सो	क ^१ . के ^{११}
सौ	के ^१ . कौ ^५
सं	कं ^१ . कं ^{१३}
सः	कः ^{१०}
ह	उ ^१ . उ ^२ . ऊ ^४ . हु ^{१०} (ह्र+स्वर)
हा	उ ^१ . हु ^५ . हु ^{१३}
हि	उ ^१ . हु ^५ . हु ^{१०}

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ३२)

ही	ह्रीं ^३ ह्रीं ^४ ह्रीं ^५
ह्र	ह्रं ^१
ह्र	ह्रं ^१
ह्र	ह्रं ^१
ह्र	ह्रं ^१ ह्रं ^२
ह्र	ह्रं ^१ ह्रं ^२
ह्र	ह्रं ^१
ह्र	ह्रं ^१ (क्ष्+स्वर)

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ३३)

क्षा	क्ष ^१ , क्ष ^०
क्षि	क्षि ^३ , क्षि ^{१३}
क्षु	क्षु ^{१३}
क्षे	क्षे ^१ , क्षे ^४ , क्षे ^{१३}
त्र	त्र ^१ (त्र + स्वर)
त्रा	त्रा ^१ , त्रा ^७
त्रि	त्रि ^{१०}

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ३४)

श्र	श्र ^{१०}	
श्रं	श्रं ^{११}	
श्रो	श्रो ^{१२}	
शा	शा ^१ श्रा ^३ श्रा ^७	(ज + स्वर)
शो	शो ^१	
क्य	क्य ^१	(क + यू + स्वर)
कौ	कौ ^१	

स्वरयुक्तव्यञ्जन वर्ण+ यसंयुक्तवर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ३५)

ख्य	ख्य ^{११}	(ख्+य्+स्वर)
ग्य	ग्य ^७	(ग्+य्+स्वर)
ज्य	ज्य ^१	(ज्+य्+स्वर)
ज्ये	ज्ये ^६	
ज्यै	ज्यै ^{१३}	
ज्यं	ज्यं ^१	
ड्य	ड्य ^१	(ड्+य्+स्वर)

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ३६)

ण्य	५. ५ ^३ . ५ ^४ (ण+य+स्वर)
ण्या	५ ^५
ण्यो	५ ^६
त्य	५ ^७ . ५ ^८ (त् + य+स्वर)
त्या	५ ^९ . ५ ^{१०} . ५ ^{११} . ५ ^{१२}
त्ये	५ ^{१३} . ५ ^{१४} . ५ ^{१५} . ५ ^{१६}
त्यो	५ ^{१७}

यसंयुक्त वर्णा

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ३७)

थ्य	थ्य ^१	(थ+य+स्वर)
द्य	द्य ^१ , द्य ^४ , द्य ^{१३}	(द+य+स्वर)
चै	चै ^१	
थ्य	थ्य ^{१३}	(ध+य+स्वर)
ध्या	ध्या ^६ , ध्या ^९ , ध्या ^{१०} , ध्या ^{११}	
न्य	न्य ^४	(न+य+स्वर)
न्या	न्या ^९ , न्या ^{११} , न्या ^{१३}	

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ३८)

न्ये	के ^{१०} . कृ ^{१२}	
न्यै	के ^{१०} . कै ^{१३}	
प्य	पु ^{१०}	(पू+यू+स्वर)
प्या	पु ^{१०}	
प्यु	पु ^{१२} . पु ^१	
भ्य	भु ^१ . भृ ^७	(भू+यू+स्वर)
भ्यो	भृ ^६	

यसंयुक्त वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ३६)

म्य	१ ५	५		
म्पा	४	६	(गृ+यू+स्वर)	
म्यो	१			
म्य	१०		(यू+यू+स्वर)	
म्या	७			
म्य	१२		(लू+यू+स्वर)	
व्य	१	३	४	(वृ+यू+स्वर)

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ४)

व्या	वृ ^१ . वृ ^५ . वृ ^७	
व्यो	वृ ^६	
श्य	शृ ^१ . शृ ^५	(शृ + य + स्वर)
श्ये	शृ ^{१२}	
ष्य	षृ ^१ . षृ ^५	(षृ + य + स्वर)
स्य	सृ ^५ . सृ ^१ . सृ ^२	(सृ + य + स्वर)
स्या	सृ ^१ . सृ ^३ . सृ ^४	

यसंयुक्त वर्ण + रसंयुक्त वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ४१)

स्ये	स्ये ^५	
स्यो	स्यो ^५	
ह्य	ह्य ^{१३}	(ह् + य् + स्वर)
ह्यु	ह्यु ^{१३}	
क्ष्य	क्ष्य ^५	(क्ष् + य् + स्वर)
क्र	क्र ^९ क ^५	(क् + र् + स्वर)
ग्र	ग्र ^{१०}	(ग् + र् + स्वर)

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ४२)

ग्रा	𑀓 ^६ , 𑀔 ^६	
ग्रे	𑀕 ^{१२}	
द्र	𑀖 ^{१०}	(ॡ+र+सर)
द्रा	𑀗 ^{१३}	
द्रि	𑀘 ^{१०}	
द्रौ	𑀙 ^१	
धु	𑀚 ^६ , 𑀛 ^{१०}	(ध+र+सर)

रसंयुक्त वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ४३)

प्र	पु ^१ , प्र ^१	(पू+रू+स्वर)
प्रा	पु ^१ , प्र ^१	
प्रि	पु ^{१०}	
प्रे	पु ^{११}	
प्रो	पु ^१	
ब्र	पु ^१	(बू+रू+स्वर)
ब्रा	पु ^३	

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ४)

भ्र	𑂣 ^१	(भ्र+र+स्वर)
भ्र	𑂣 ^१	(श्र+र+स्वर)
भ्रि	𑂣 ^१	
भ्री	𑂣 ^१ . 𑂣 ^२ . 𑂣 ^३ .	१३
भ्रु	𑂣 ^१ .	
भ्रे	𑂣 ^१	
भ्रै	𑂣 ^१	

रसंयुक्त वर्ण + लसंयुक्त वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ४५)

स	सु ^{१२}	(स्+रु+स्वर)
सा	शु ^{१२}	
सो	शु ^{१३}	
क	कु ^१	(क्+ल्+स्वर)
ख	खु ^३	(ल्+ल्+स्वर)
क्ष	क्षु ^१	(श्+ल्+स्वर)
ह	हु ^१	(ह्+ल्+स्वर)

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ४६)

ग्व	𑂔 ^४	(ग्+व्+स्वर)
त्वा	𑂔 ^१ . 𑂔 ^{१०}	(त्+व्+स्वर)
त्वे	𑂔 ^{१२}	त्वां 𑂔 ^१
द्वा	𑂔 ^४	(द्+व्+स्वर)
द्वि	𑂔 ^१ . 𑂔 ^५	
द्वी	𑂔 ^५	द्व 𑂔 ^३
न्व	𑂔 ^५	(न्+व्+स्वर)

वसंयुक्त वर्ण + मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ४७)

श्व	श्र ^१	(श्र + व्र + स्वर)
घ्व	घ्र ^१	(घ्र + व्र + स्वर)
स्व	स्र ^१ . श्र ^{१३}	(स्र + व्र + स्वर)
स्वा	श्र ^{१०}	
स्वै	श्र ^१	
क्ति	कृ ^१	(कृ + स्वरव्यञ्जन)
क्ते	कृ ^१	

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ४८)

कं	𑂔 ^{१२}
कः	𑂕 ^{११}
को	𑂖 ^१
का	𑂗 ^२
क्या	𑂘 ^१
क्य	𑂙 ^४
क्ष्णा	𑂚 ^१

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ४६)

क्षमी	क्षमी ^{१२}	
ग्मा	ग्मा ^५	(गु+स्वरयुक्तव्यञ्जन)
ग्मि	ग्मि ^५	
ग्जा	ग्जा ^{११}	
ङ्क	ङ्क ^५	ङ्क ^६ (ङ्क+स्वरयुक्तव्यञ्जन)
ङ्कि	ङ्कि ^५	
ङ्क्य	ङ्क्य ^६	

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ५)

हं	𑖞
हं०	𑖞०
हं००	𑖞००
हं०००	𑖞०००
हं००००	𑖞००००
हं०००००	𑖞०००००
हं००००००	𑖞००००००

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ५२)

ई	𑂔 ^{१३}
ईं	𑂕 ^{१३}
इ	𑂖 ^६ , 𑂗 ^{१३} , 𑂘 ^{१०}
इं	𑂙 ^५
उ	𑂚 ^{११} (च + स्वरयुक्तव्यञ्जन)
उं	𑂛 ^१ , 𑂜 ^{१०}
ऋ	𑂝 ^१

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ५३)

क	क ^१
ख	ख ^२
ग	ग ^३
घ	घ ^४
च	च ^५ . च ^६ (जू+स्वरयुक्तव्यजन)
छ	छ ^७ . च ^८
ज	ज ^९

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ५४)

शि	ॐ ^५
श्री	ॐ ^५
श्र	ॐ ^१ , ॐ ^२ , ॐ ^३
श्रा	ॐ ^१
शू	ॐ ^३ , ॐ ^३ (ॐ+स्वरयुक्तव्यञ्जन)
ण्ड	ॐ ^३ , ॐ ^४ (ण+स्वरयुक्तव्यञ्जन)
ण्डे	ॐ ^५

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ५५)

पडो	पु ^{१०}	
त्क	क ^१	(त + स्वरयुक्तव्यञ्जन)
त्का	क ^१ . क ^{१०} . क ^{१३}	
त्कि	कि ^{१०} . कि ^{१३}	
त्कु	कु ^{१०}	
त्कै	कै ^{१३}	
त्क	क ^२	
त्क	क ^१	

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ५६)

तं	१२
ता	१०
ति	१०
ती	१२
त्रे	१०
न	१०
स	१०
स्र	१०

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ५७)

ला	𑂔 ^१	𑂔
लु	𑂕	𑂕
लू	𑂖 ^६	𑂖
लं	𑂗 ^१	𑂗
ल्ला	𑂘 ^{१०}	𑂘
ल्ली	𑂙 ^{१०}	𑂙
लस	𑂚 ^१	𑂚

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ५८)

अ	क ^१	(इ+स्वरयुक्तव्यञ्जन)
आ	क ^२	
इ	क ^३	
ई	क ^४	
उ	क ^५	
ऊ	क ^६	
ऋ	क ^७	

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ५६)

हृ	हृ ^{१२}	हृ ^५
क्ष	क्ष ^३	
क्ष	क्ष ^१	
क्ष	क्ष ^३	
क्षि	क्षि ^४	
झ	झ ^६	
झ	झ ^६	

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ६०)

दि	दि ^५	
दिः	दिः ^{५२}	
कु	कु ^५	(न + स्वरयुक्तव्यञ्जन)
न्त	न्त ^९	
न्तः	न्तः ^९	
न्त्र	न्त्र ^३	
न्ता	न्ता ^{९२}	

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ६१)

तां	𑂔 ^५
त्स	𑂔 ^{१०}
त्सा	𑂔 ^१
त्सा	𑂔 ^१
त्ति	𑂔 ^७
त्ते	𑂔 ^{१२} 𑂔 ^{११}
त्था	𑂔 ^{१२}

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ६२)

स	𑂔 ^१ 𑂔 ^२
झ	𑂕 ^२
ञ	𑂖 ^२
ट	𑂗 ^१
ठ	𑂘 ^१
ड	𑂙
ध	𑂚 ^{१२}

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ६३)

न्	कू ^१
न्नः	कू ^०
नि	कू ^१
ने	कू ^५
न्मा	कू ^{१२}
न्म	कू ^७
न्व	कू ^{१०}

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ६४)

न्स	ॠ ^३ . ॡ ^३
प्प	ॡ ^३ (प+स्वरयुक्त व्यञ्जन)
प्पः	ॡ ^५ ० . ॡ ^५ ०
प्पा	ॡ ^३
प्पे	ॡ ^३
प्पै	ॡ ^३
प्प	ॡ

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ६५)

प्प	य ^२ , य ^{१०}
ब्घा	घृ ^१ (बृ+स्वरयुक्तव्यञ्जन)
भ्रू	भ्रू ^{१३}
म्प	य ^१ य ^{१०} (म्+स्वरयुक्तव्यञ्जन)
म्प्र	यु ^१ , य ^{१०}
मि	यि ^१ , यि ^{१०}
मि	यि ^{१३} , यि ^{१३}

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ६६)

सु	𑂔 ^१
स्	𑂕 ^{१३}
म्	𑂖 ^१
म्बा	𑂗 ^१
म्बि	𑂘 ^६
म्बु	𑂙 ^१
म्ना	𑂚 ^२

मिथ्य वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ६७)

म्भ	म्भ ^५
म्भ	म्भ ^{१२} . म्भ ^{१३}
म्म	म्म ^६
र्क	र्क ^{१२} (रू+स्वरयुक्तव्यञ्जन)
र्ग	र्ग ^१
र्ग	र्ग ^{१२}
र्गी	र्गी ^{१२}

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ६८)

चर्च	चर्च ^१	
दुर्ध	दुर्ध ^२	
दोर्द	दोर्द ^५	
तर्त	तर्त ^६	
तर्त	तर्त ^{१२}	
थें	थें ^२	
ती	ती ^१	

श्रीगणेशाय नमः

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ६६)

नी	१३	३	३	३
नी	१३			
रु	१			
रु	६			
रु	१			
रु	१			
रु	१३	६		

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ७०)

वि	वि ^{१३}	वि ^{१३}	वि ^{१३}
व	व ^{१२}	व ^{१२}	व ^{१२}
स	स ^४ . स ^{११}	स ^४ . स ^{११}	स ^४ . स ^{११}
र	र ^३	र ^३	र ^३
ल	ल ^१	ल ^१	ल ^१
क	क ^६ . क ^६	क ^६ . क ^६	क ^६ . क ^६
ख	ख ^१	ख ^१	ख ^१

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ७१)

व	व		
ख	ख		
ग	ग		
घ	घ		
ङ	ङ		
च	च		
छ	छ		
ज	ज		
झ	झ		
ञ	ञ		

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ७२)

मा	𑀢 ^७	𑀢	𑀢
मि	𑀣 ^१	𑀣	𑀣
मी	𑀤 ^१	𑀤	𑀤
म	𑀥 ^३	𑀥	𑀥
मीः	𑀦 ^१	𑀦	𑀦
मृ	𑀧 ^{१२}	𑀧	𑀧
म	𑀨 ^{१२}	𑀨	𑀨

उपरो-गोलीनी मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ७३)

र्ष	थ्य ^५	रु ^{११}	
र्षा	थ्य ^३	थ्य ^५	थ्य
रु	थ्य ^६		
र्षे	थ्य ^३	रु ^{१२}	(रु)
र्ल	रु ^१		
र्व	रु ^१	रु ^४	(रु)
र्वा	रु ^६	रु ^{११}	

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ७४)

य	य ^{११} , य ^{१२}
य	य ^{१३} , य ^{१४} , य ^{१५}
व	व ^{१६} , व ^{१७}
व	व ^{१८}
व	व ^{१९}
व	व ^{२०} , व ^{२१} , व ^{२२}

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ७५)

शं	शं		
शां	शां		
हं	हं		
लगा	लगा	(ल+स्वरयुक्तव्यञ्जन)	
लम्	लम्		
श्च	श्च	(श+स्वरयुक्तव्यञ्जन)	
श्चा	श्चा		

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ७६)

श्वि	श्वि ^४		
श्वे	श्वे ^३		
श्वै	श्वै ^७		
श्वू	श्वू ^{११}		
श्यं	श्यं ^७		
ष्क	ष्क ^६	(यु+स्वरयुक्तवधञ्जन)	
ष्ट	ष्ट ^९ . ष्ट ^{१३}		

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छत्रिलिपि

(चित्र ७७)

एः	यः ^{१२}	की
ए	श ^१	ए
इ	रि ^{१२} . रि ^{१३}	ए
ई	रै ^{६०}	ए
उ	रु ^१ . रु ^{१३}	ए
ऊं	रूं ^{१२}	ए
ऌ	रूं ^६	ए

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ७८)

ष्ठि	$\overset{४}{\text{ठि}} \cdot \overset{१३}{\text{ठि}}$
ष्णु	$\overset{५}{\text{ष्णु}} \cdot \overset{१०}{\text{ष्णु}} \cdot \overset{११}{\text{ष्णु}}$
ष्वा	$\overset{५}{\text{ष्वा}}$
ष्मा	$\overset{५}{\text{ष्मा}} \cdot \overset{६}{\text{ष्मा}}$
स्त	$\overset{१३}{\text{स्त}} \cdot \overset{१३}{\text{स्त}}$ (स+स्वरयुक्तव्यञ्जन)
स्व	$\overset{१३}{\text{स्व}}$
स्त्र	$\overset{१३}{\text{स्त्र}} \cdot \overset{१३}{\text{स्त्र}}$

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ७६)

स्त्य	स्त्य ^१	स्त्य ^२	स्त्य ^३	स्त्य ^४
स्त्रा	स्त्रा ^१	स्त्रा ^२	स्त्रा ^३	स्त्रा ^४
स्त्रि	स्त्रि ^१	स्त्रि ^२	स्त्रि ^३	स्त्रि ^४
स्तु	स्तु ^१	स्तु ^२	स्तु ^३	स्तु ^४
स्त्ये	स्त्ये ^१	स्त्ये ^२	स्त्ये ^३	स्त्ये ^४
स्त्रे	स्त्रे ^१	स्त्रे ^२	स्त्रे ^३	स्त्रे ^४
स्त्यै	स्त्यै ^१	स्त्यै ^२	स्त्यै ^३	स्त्यै ^४

लिच्छविलिपि-संग्रह

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ८०)

स्था	कु ^२ , कू ^३		
स्थि	कु ^६ .		
स्य	कु ^१		
सृ	कु ^१		
स्फु	कु ^२		
स्म	कु ^६ , कु ^{१३}		
स्मा	कु ^१ , कु ^६ , कु ^{१३}		

मिश्र वर्ण

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ८१)

स्मि	स्मि ^{१२}		
स्स	स्स ^{१३}		
ह	ह ^{१०}	(ह्+स्वरयुक्तव्यञ्जन)	
ह्र	ह्र ^४		
ह्रा	ह्रा ^{११}		

*पशुपति सूर्यघाटको विजयवतीको अभिलेखबाट

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ८२)

१	—
२	—
३	—
४	✱
५	८
६	८

टिप्पणी—

यस अभिलेखमा ६ श्लोक छन्, श्लोकमा अङ्क दिइएको छ ।
त्यसै अङ्कको उतार हो । यसको पता संशोधनमण्डल बाट भएको हो ।

संख्या

*चाँगुको मानदेवको स्तम्भलेखबाट

देवनागरी

लिच्छावलिपि

(चित्र ८३)

१	𑀓	𑀓	𑀓
२	𑀔	𑀔	𑀔
३	𑀕	𑀕	𑀕
४	𑀖	𑀖	𑀖
६	𑀗	𑀗	𑀗
७	𑀘	𑀘	𑀘

टिप्पणी—

यस अभिलेखश्लोकमा छन् । श्लोकमा संख्या लेखिएका छन् । केही देखिन्छन् । केही मेटिइसकेका छन् । त्यसै अङ्कको उतारको हो । संशोधनमण्डलको इतिहास संशोधनको प्रमाणप्रमेयमा पनि १ देखि ६ सम्मका अङ्क छापिएका छन् । त्यस पछि महेशराज पन्तको इतिहास संशोधन १५ क्रम संख्यामा पनि छापिएका छन् । साथै अरु अंक पनि छन् ।

लिच्छविलिपि-संग्रह
 चाँगुको मानदेवको स्तम्भलेखबाट

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ८४)

८	३		
९	१		
१०	५		
१५	५५		
१६	५८		
१७	५९		

संख्या

* देउपाटनको प्रभुसङ्घको अभिलेखबाट

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ८५)

३०	२	४	०३
४०	५	१५	००५
४०	९	०१५	००५
६०	५	०१५	००५
		१५	००५

टिप्पणी—

यस अभिलेखमा जग्गा मुठी राखेको उल्लेख छ । जग्गाको संख्या किटाउँदा
अचरले र अङ्कले किटाइएको छ । सोही अङ्कको उतार हो ।

लिच्छविलिपि-संग्रह

***देउपाटनको रत्नसङ्घको अभिलेखनाट**

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ८६)

८०	ॐ		०१
१००	ॐ		०४
१५०	ॐ		०५
१८०	ॐ		०५
२००	ॐ		०३

टिप्पणी—

* यस अभिलेखमा जग्गा गुठी राखेको उल्लेख छ । जग्गाको संख्या किटाउँदा
बँचरले र अङ्कले किटाइएको छ । यहाँ दिएको सोही अङ्कको उतार हो ।

संख्या

देउपाटनको रत्नसङ्घको अभिलेखबाट

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ८७)

२५०	स ७	५	०५
३००	स ८	६	०६
४००	स ९	७	०७
६००	स १०	८	०८

लिच्छविलिपि-संग्रह

*सरकारी राष्ट्रिय पुस्तकलयमा रहेको
नं. ६६० संक्षिप्त भगवद्गीता बाट

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ८६)

१०	२	११५	००५
२०	४	१५	००५
		३१५	००५
३०	२	३१५	००३
४०	५		

टिप्पणी—

❀ यो पुस्तक ताडपत्रमा उत्तरलिच्छविलिपिले लेखिएको छ । यसमा पत्र संख्या दिइएको छ । त्यसैबाट उतार दिइएको हो ।

संख्या

***सरकारी राष्ट्रिय पुस्तकालयमा रहेको
नं. ४१५ को निस्वासतत्वमुखबाट**

देवनागरी

लिच्छविलिपि

(चित्र ८६)

४०	५
५०	७
६०	५
७०	५
८०	७
९०	७

टिप्पणी—

ॐ यो पुस्तक ताडपत्रमा उत्तरलिच्छविलिपिले लेखिएको छ । यसमा पत्र संख्या दिइएको छ । त्यसैबाट उतार दिइएको हो ।

लिच्छविलिपि-संग्रह
उदाहरण

(चित्र ६०)

*चाँगुको मानदेवको स्तम्भलेखबाट-

पुष्पं चतुर्भुजं पद्मे कनकं मण्डपे चतुर्भुजं चतुर्भुजं
 कपलः प्रथितं चतुर्भुजं चतुर्भुजं चतुर्भुजं चतुर्भुजं
 ककदुस मठरी ककापतिः कंकुपु ककुदु कः
 किर्तिः किं उः वाकुत ककुदु ककुदु प सुदुदु हरी क

५८

प्रायात्पूर्वपथेन तत्र च शठा ये पूर्वदेशाश्रयाः
 सामन्ताः प्रणिपातबन्धुरशिरः प्रभ्रष्टमोलिखजः
 तानाज्ञावशवतिनो नरपतिः संस्थाप्य तस्मात्पुनः
 निभीः सिंह इवाकुलोत्कटसटः पश्चाद्भुवङ्गमिवान् १३

❧ यसको छापा भगवानलाल नं. १ लेवी नं १ टुची नं १ मा प्रकाशित छ ।

शिलालेखको उदाहरण

(चित्र ६१)

+पशुपति ठूलो त्रिशूलको पादपीठको लेखबाट

शुभकरवठु यगसुता अपरुटन

नकु विमदुपतिरुथ्यनपुनरु

निज रुथे सुायेतिप्रविर्नकरु

कं सुथिं राक रातहुं गतु रुथ -

श्रीमानदेवनु तेश्च एत्रमादात्

भवत्या विशुद्धमतिनाऽऽजयन्मभनाम्ना

लिङ्गज्येश्वरमिति प्रथितं नृलोके

संस्थापितं स नृपतेर्जगतो हिताय

टिप्पणी—

+ यसको द्वापा भगवानुलाल नं २ टुचि नं ८ मा प्रकाशित छ ।

❀ यो पाठ संशोधनमण्डलले निर्णय गरेको हो । पहिले जयवर्म भनी अशुद्ध मरम्यरा चलिरहेको थियो । त्यसको संशोधन इतिहाससंशोधनको प्रमाणप्रमेय पहिलो भागको २६८ पृष्ठमा हेनुहोस् ।

*जैसीदेवलको वसन्तदेवको अभिलेखनाट-

ॐ श्री पाक गृह्यायै नमः ॥ १ ॥
 ॐ श्री देवतायै नमः ॥ २ ॥
 ॐ श्री वसन्तदेवायै नमः ॥ ३ ॥
 ॐ श्री जैसीदेवायै नमः ॥ ४ ॥

ॐ स्वस्तिमानगृहापरमदेवतवप्प भट्टारकम
 हाराज श्रीपादानुयतः श्रुतनयदयादानदा
 न्दिएयपुण्यप्रतापविकसितसितकीर्तिभट्टारकम
 हाराज श्री वसन्तदेवः कुशल ।

टिप्पणी—

यसको छापा भगवानलाल नं ३ टुचि नं १३ मा प्रकाशित छ ।

शिलालेखको उदाहरण

(चित्र ६३)

*का.मु. लगनको दूतकविक्रमसेनको अभिलेखवाट-

- ल्पकादृशुशुषकु र्थ क्वाथेद्व तमहमुत्पथ ---
 - क्तिथ नपकु मक्षितक्षि रुषिकुद्वि गधिसुप ---
 - कुतप्रभाट कुवक्षिनिगव नवि नशुधिनियुत -
 - षाए पशुशिकु पमेकः

ज्ञामनाहत्यान्यथा कुर्यात्कारयेद्वा तमहमुत्पथ
 ***न नियतमनुशासितास्म भविष्यद्विभरपि भूप **
 कृत प्रसादानु वतिभिरेव भवितव्यमिति दूत
 ***त्र राजपुत्र विक्रमसेन

टिप्पणी—

ॐ यसको छापा भगवानलाल नं ६ टुचि नं ४० मा प्रकाशित छ ।

*बूढानीलकण्ठको शिवदेवको अभिलेखबाट-

कृष्णि पारुमृद यु नकथगाम्निथ्यु पैथ्युठथ्यु दुंनेम
 सद्गुणगणाधारो लिच्छविकुलकेतुर्भट्टरकमहा
 राजश्रीशिवदेवः कुशली-----

स्वस्ति मानगृहाच्छु तनयगाम्भीर्यंवीर्याद्यंशेषु
 सद्गुणगणाधारो लिच्छविकुलकेतुर्भट्टरकमहा
 राज श्री शिवदेवःकुशली... ..

टिप्पणी—

❧ यसको छापा भगवानलाल नं ५ टुवि नं २७ मा प्रकाशित छ ।

शिलालेखको उदाहरण

(चित्र ६५)

*बुंगमती जाउलाखेलको अंशुवर्मा अभिलेखवाट-

स्वस्ति कैलासकूटभवनद्भगवत्पशुपतिभट्टारक
पादानुगृहीतो वपुपादानुध्यातः श्रीमहासामन्तां
शुवर्मा कुशली वृगायूमीश्रामनिवासोपगतां कुटु
म्बिनो यथा प्रधानं शलमाभाष्य समाज्ञापयति

स्वस्ति कैलासकूटभवनद्भगवत्पशुपतिभट्टारक
पादानुगृहीतो वपुपादानुध्यातः श्रीमहासामन्तां
शुवर्मा कुशली वृगायूमीश्रामनिवासोपगतां कुटु
म्बिनो यथा प्रधानं शलमाभाष्य समाज्ञापयति

टिप्पणी—

* यसको छापा भगवानलाल नं ६ टुचि नं ३९ मा प्रकाशित छ ।

* देउपाटनगणेशस्थानको अंशुवर्माको अभिलेखबाट-

ॐ स्वस्ति कैलासकूटभवनादनिशिनिसिचानेकशास्त्रा
ध्विमशावसादिशास्त्रान्तया धर्माधिकारास्थितिका
रणमेवोत्सवमनतिशयम्मन्थमानो भगवत्पशुप
त्रिभट्टारकपादानुगृहीतो बप्पबादानुध्यातः थ्यं
शुवर्मा कुशली

ॐ स्वास्ति कैलासकूटभवनादनिशिनिसिचानेकशास्त्रा
ध्विमशावसादिशास्त्रान्तया धर्माधिकारास्थितिका
रणमेवोत्सवमनतिशयम्मन्थमानो भगवत्पशुप
त्रिभट्टारकपादानुगृहीतो बप्पबादानुध्यातः थ्यं
शुवर्मा कुशली

टिप्पणी—

* यसको छापा भगवानलाल नं ७ टुचि नं ४१ मा प्रकाशित छ ।

*टुँडिखेलको विभुवर्माको अभिलेखवाट-

सुं स व सुं प्र सा र क चि ताः पु ष्टि व द्रु थ्ये
कारिता स तु ल्प नी थं क ते क यि न व सुं ल्प -

अ यं शुभ्रममप्रसादेन पितुः पुण्यविवृद्धये
कारिता सत्प्रणालीयं वात्तेन विभुवर्मण

टिप्पणी—

❖ यसको छापा भगवानलाल नं ८ टुचो नं ४८ मा प्रकाशित छ । अहिले टुँडिखेलमा यो शिलालेख छैन ।

*ल.पु. द्विन्नमस्ताको जिष्णुगुप्तको अभिलेखबाट-

नैना स कुट नव क उगव रुमा यजिन हा कटाट क
 गृहीत पय पा टक पुनः श्री दे श्म न यः कु मर्ष वम्बू
 गा झुल्लुन वटिकु ग्राम्यु कि व स य प ग न कु ट
 वि कः कु म न इ न म्यु स मा ल्प य थ नि

कैलासकूट भवनाद्भगवत्पशुपतिभट्टारकपादानु
 गृहीतो बप्पपादानुध्यातः श्रीजिष्णुगुप्तः कुशली थम्बू
 गाङ्गुल्लुलवाटिकाग्रामेषु निवासमुपगतान्कुटु
 म्बिनः कुशलमाभाष्य समाज्ञापयति

* यसको छापा भगवानलाल नं ६ टुचि नं ५० मा प्रकाशित छ ।

***पशुपति छत्रचण्डेश्वरको जिष्णुगुप्तका पालाको
अभिलेखबाट-**

सद्युक्तुकरियुक्तः सकलगुणगणं चोभित्वा प्रधानम्
ब्रह्मादिस्थावरान्तजगदिदमखिलं योसृजद्विश्वस्तपम्
आजीव्यं सर्वंपुंसाङ्घिरितरुगहनं यः करोत्येकस्तपम्
पायात्सोद्य प्रसन्नः स्मरतनुदहनश्छत्रचण्डेश्वरो वः
स्वस्ति श्री जिष्णुगुप्तस्य प्रवर्द्धमानविजयराज्ये

सम्यग्ज्ञानादियुक्तः सकलगुणगणं चोभित्वा प्रधानम्
ब्रह्मादिस्थावरान्तजगदिदमखिलं योसृजद्विश्वस्तपम्
आजीव्यं सर्वंपुंसाङ्घिरितरुगहनं यः करोत्येकस्तपम्
पायात्सोद्य प्रसन्नः स्मरतनुदहनश्छत्रचण्डेश्वरो वः
स्वस्ति श्री जिष्णुगुप्तस्य प्रवर्द्धमानविजयराज्ये

टप्पणी—

❀ यसको छापा भगवानलाल नं ११ टुबि नं ५६ मा प्रकाशितछ ।

शिलालेखको उदाहरण

(चित्र १०१)

लगननारायणमन्दिरको शिवदेवको अभिलेखबाट-

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीशिवाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीशिवाय नमः ॥
 रघो नगवत्सु सुपतिन ह्यग कथाद नृदि न व पथा
 नृगु नः पाम नहा क मजा पविा रूशीनिवद वः कु
 विवेद्यु ग्रामके प्रण क श्रेया क न न कि वासि कु द पि क
 व र्द हु स न र नि षा थ ज्ञा य हु प थ नि

ॐ स्वास्ति श्रीमत्कैलासकूटभवनात् लक्ष्मीलतालम्बनकल्प
 पादपो भगवत्पशुपतिभट्टारकपादानुगृही तोबभया
 दानुष्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराजश्रीशिवदेवः कु
 शाली वैद्यग्रामके प्रप्रानाग्रेसरान्सकलनिवासिकुदुम्बिनो
 यथाहं ह्युशलमभिधाय समाज्ञापयति

* यसको छापा भगवानलाल नं १२ टुची नं ७७ मा प्रकाशित छ ।

पशुपति वज्रघरको दूतक शिवदेवका अभिलेखवाट-

य के पर्यसाभु व वक

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमः ॥ १ ॥

यद्युय प्रयत्नमपि न कुरुते न च

यिनि श्रयप्रसूतक शत्रु न च एक मुनिवरे वः

यतो धर्मशास्त्रवचन

म्बहुभिर्वमुधा दत्ता राजभिस्सगरादिभिः

यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्यतस्य तदा फल-

मिति स्वयमाज्ञा दूतकश्चात्र भट्टारक श्रीशिवदेवः

टिप्पणी—

* यसको छापा भगवानलाल नं १३ टुची नं ७३ मा प्रकाशित छ ।

यो शिलालेख दुङ्गा हाल वीरपुस्तकालयमा छ ।

अभिलेख	लिच्छविलिपि	देवनागरी
वाँगुको मानदेवको	२०६	३८६
ताजिमपाटको नरवर्माको	२०७	३८८
ताजिमपाटको मानदेवको	२०९	३८९
ताजिमपाटको चेमसुन्दरीको	२०८	३९०
वाँडिगाउँ दुनालदेवीथानको	२०९	३९७ *
शुपतित्रिशूलको जयलम्भको	२५५	४१३
लाञ्छोकको विजयस्वामिनीको	२५०६	४२५
मानकोटको वसन्तदेवको	२५०५	४२८
मानकोटकिसिपिडीको	२५५३	४४६

टिप्पणी—

दुचिको पाठ ३६६

अभिलेख

लिच्छवि लिपि

देवनागरी

पशुपति चौसठ्ठी लिङ्गको **शुपुव=**

४६२

मृगस्थली रामदेवको **शुपुव ?**

४६६

किसिमिढी को गणदेवको **शुपुव**

४८०

वलम्बुको गणदेवको **शुपुव =**

४८२

पशुपति अर्द्धशौरीश्वरको **शुपुव ३**

४८७

चपलीगाउँ को दूतकवृषवर्माको **शुपुव ?**

४८६

भ.पु. गोलमाधाटोलको **शुपुव**

५१६

धरमथलीको शिवदेवको **शुपुव ३**

५१७

वूढानीलकण्ठको दूतकविप्रवर्माको **शुपुव ३**

५१७

खोपासीको शिवदेवको अशुवर्माको **शुपुव**

५२०

❁ टुचिको पाठ ४८६ — वेण्डालको पाठ ५१७ ❁ टुचिको पाठ ५१८

टुचिको पाठ

संवत्को उदाहरण

अभिलेख	लिच्छविलिपि	देवनागरी
धरमपुरको दूतक भोगचन्द्रको	२४ ४	५२०
लगनको दूतक विक्रमसेनको	३६ ३६	५३५
हाँडिगाउँको अंशुवर्माको	२	३०
हाँडिगाउँको अंशुवर्माको	२ =	३२
साँगाको अंशुवर्माको	२ =	३२
देउपाटनको अंशुवर्माको	२ ३	३६
पु. छिन्नमस्ताको ध्रुषदेवको	५ ३	४८
ल.पु. दरवारको नरेन्द्रदेवको	५ ३	६७
देउपाटनको नरेन्द्रदेवको	३ -	७१
ल.पु. टंगलटोलको	अ ५ ३	१४७
पशुपतिकोद्वितीय जयदेवको	अ ६ ३	१५७

❧ भगवानलाल पाठ १४७ ❧ भगवानलालको पाठ १५६
दुचि पाठ १४७ दुचि पाठ १५६

सङ्केत सूची

संकेत	अभिलेख बाट
१	चाँगुको मानदेवको
२	पशुपतिको ठूलो त्रिशूलका जयलम्भको
३	का. पु. जैसीदेवलको
४	का. पु. लगनको दूतक विक्रमसेनको
५	बूढानीलकण्ठको शिवदेवको
६	बुंगमतीको अशुवर्माको
८	टूडिखेलको विभुवर्माको
९	ल. पु. छिन्नमस्ताको जिष्णुगुप्तको
१०	ल. पु. मीननारायणको जिष्णुगुप्तको
११	पशुपतिछत्रचण्डेश्वरको जिष्णुगुप्तको
१२	का. पु. लगन नारायण मन्दिरको
१३	पशुपतिवज्रघरको शिवदेवको

विषय-सूची

स्वरयुक्त व्यञ्जन वर्ण

वर्ण
स्वरवर्ग

षट्

१

स्वरयुक्त व्यञ्जन वर्ण

क्+स्वर

२-३

ख्+स्वर

३-४

ग्+स्वर

४-५

घ्+स्वर

५

च्+स्वर

५-६

ज्+स्वर

६

ट्+स्वर

७

ठ्+स्वर

७

ड्+स्वर

७

ढ्+स्वर

८

ण्+स्वर

८-९

त्+स्वर

९-१०

थ्+स्वर

१०-११

द्+स्वर

११-१३

ध्+स्वर

१३-१४

न+स्वर

१४-१६

प्+स्वर

१६-१७

फ्+स्वर

१७-१८

ब्+स्वर

१८

भ्+स्वर

१८-१९

म्+स्वर

२०-२१

य्+स्वर

२१-२२

रु+स्वर	२३-२४
लु+स्वर	२४-२५
वु+स्वर	२५-२७
शु+स्वर	२७-२८
षु+स्वर	२८
सु+स्वर	२९-३१
हु+स्वर	३१-३२
क्षु+स्वर	३१-३२
त्रु+स्वर	३२-३३
झु+स्वर	३३-३४
क+यु+स्वर	३४
ख+यु+स्वर	३५
ग+यु+स्वर	३५
ज+यु+स्वर	३५
ङ+यु+स्वर	३५
ण+यु+स्वर	३६
तु+यु+स्वर	३६
थु+यु+स्वर	३७
दु+यु+स्वर	३७
धु+यु+स्वर	३७
नु+यु+स्वर	३७ ३८
पु+यु+स्वर	३८
भु+यु+स्वर	३८
मु+यु+स्वर	३९
यु+यु+स्वर	३९
लु+यु+स्वर	३९
वु+यु+स्वर	३९ ४०
शु+यु+स्वर	४०
षु+यु+स्वर	४०
सु+यु+स्वर	४० ४१
हु+यु+स्वर	४१
क्षु+यु+स्वर	४१

यसंयुक्त वर्ण

क्+र्+स्वर		४१	४२
ग+र्+स्वर		४२	
द्+र्+स्वर		४२	
ध+र्+स्वर		४३	
प+र्+स्वर		४३	
ब+र्+स्वर		४४	
भ+र्+स्वर		४४	
श+र्+स्वर		४५	
स्+र्+स्वर		४५	
क्+ल्+स्वर	लसंयुक्त व्यञ्जन वर्ण	४५	
ल+ल+स्वर		४५	
श+ल्+स्वर		४६	
ह्=ल्=स्वर	वसंयुक्त व्यञ्जन वर्ण	४६	
गु=व्=स्वर		४६	
तु=व्=स्वर		४६	
दु=व्=स्वर		४६	
नु=व्=स्वर		४७	
शु=व्=स्वर		४७	
पु=व्=स्वर		४७	४६
क्=स्वरयुक्त व्यञ्जन		४६	
गु=स्वरयुक्त व्यञ्जन		४६	५२
ह्=स्वरयुक्त व्यञ्जन		५२	५३
घु=स्वरयुक्त व्यञ्जन		५३	५४
पु=स्वरयुक्त व्यञ्जन		५४	
टु=स्वरयुक्त व्यञ्जन		५४	५५
णु=स्वरयुक्त व्यञ्जन		५५	५८
तु=स्वरयुक्त व्यञ्जन		५८	६०
दु=स्वरयुक्त व्यञ्जन		६०	६५
नु=स्वरयुक्त व्यञ्जन		६५	६५
पु=स्वरयुक्त व्यञ्जन		६५	
वु=स्वरयुक्त व्यञ्जन		६५	६७
मु=स्वरयुक्त व्यञ्जन		६७	७६

वर्ण	पृष्ठ
रू=स्वरयुक्त व्यञ्जन	७५
लू=स्वरयुक्त व्यञ्जन	७५ ७६
शू=स्वरयुक्त व्यञ्जन	७६ ७८
षू=स्वरयुक्त व्यञ्जन	७८ ८१
सू=स्वरयुक्त व्यञ्जन	८१
हू=स्वरयुक्त व्यञ्जन	८२
१ देखि ६ सम्मको	८३
१ देखि ७ सम्मको	८४
८ देखि १७ सम्मको	८५
३० देखि ६० सम्मको	८६
८० देखि २०० सम्मको	८७
२५० देखि ६०० सम्मको	८८
१० देखि ४० सम्मको अर्को	८९
४० देखि ८० सम्मको अर्को	९०
अभिधेयको	१० १०२
संबन्धको	१०३ १०५